

ti ve Resûl-i Ekrem'in hak peygamber, Müseylime'nin bir yalancı olduğunu söyledi; kabilesi halkından yaklaşık 3000 kişiyle hilâfet ordusuna katıldı. Sümâme kendi kuvvetleriyle, Müseylime'nin öldürülmesinden sonra (12/633) Bahreyn'de irtidat edenlerle savaşmaya giden Alâ el-Hadramî kumandasındaki İslâm ordusunda yer aldı ve onun bu desteği Hutarn b. Dübey'a kumandasındaki mürtedlerin yenilgiye uğratılmasında etkili oldu. Ancak Sümâme zaferin ardından Yemâme'ye dönerken mürtedler tarafından şehid edildi. Hz. Ebû Bekir, onun dine ve devlete yaptığı hizmetleri dolayısıyla yeğeni Mutarrif b. Nu'mân b. Seleme'yi Yemâme'ye vali tayin etti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *el-Tabakât*, V, 550-551; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 203-208; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 294-295; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 354-355, 369-370; IV, 204; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 149; V, 29-32, 48-49; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 203; *Tecrid Tercemesi*, X, 372-375; L. Caetani, *İslâm Târîhi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1925, IV, 422-423, 444-445; Köksal, *İslâm Târîhi* (Medine), VI, 7-14; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 39; Abdullah b. Muhammed b. Nâsir, "Sümâme b. Üşâl el-Hânefî", *Mecelletü Câmî'ati'l-İlmâm Muhammed b. Sü'ûd el-İslâmiyye*, sy. 16, Riyad 1417/1996, s. 353-370.

ASRİ ÇUBUKCU

SÜMÂMİYYE

(السُمَامِيَّة)

Mu'tezile ileri gelenlerinden
Sümâme b. Eşres'in

(ö. 213/828)

görüşlerini benimseyenlere
verilen ad

(bk. SÜMÂME b. EŞRES).

SÜMÂNİYYÂT

(السُمَانِيَّات)

Bir hadisi kitabına alan müelliften
Hz. Peygamber'e varıncaya kadar
senedinde sekiz râvi bulunan
hadisler için kullanılan terim

(bk. İSNAD).

SÜMENİYYE

(السُمْنِيَّة)

Budist inancını benimseyenler için
müslüman yazarlar tarafından
kullanılan bir terim.

İslâmî kaynaklarda sümeniyye bazan şü(e)meniyye biçiminde de yer alır. Anlamı genellikle "Sümnâ'ya / Sümenât'a mensup olanlar" (Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-mu-*

hîf, "smn" md.; Tehânevî, I, 702; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 484) ya da "Sümen ehli" (Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, s. 25) şeklinde açıklanmıştır. Sümenât (Somnât, bugünkü adıyla Somrat-Patan), Hindistan'ın Gucerât bölgesinde deniz kıyısında yer alan bir şehrin ve burada bulunan tapınakla putun adıdır. İbnü'l-Esîr, Gazneli Mahmud'un 416'da (1025) Sümenât'ı fethini anlatırken bu tapınaktan ve puttan bahseder. Bunun Hindistan'daki putların en büyüğü olduğunu, çok sayıda kişi tarafından ziyaret edildiğini, buraya mücevher cinsinden büyük bağışların yapıldığını ve tapınağın kutsal Ganj nehrinden getirilen sularla her gün yıkandığını kaydeder (*el-Kâmil fi't-târîh*, VII, 385; ayrıca bk. *The History of India*, I, 67).

Müslüman tarihçilerin eserlerinden hareketle kaleme alınan *The History of India* adlı külliyyatta (London 1867-1877) sümeniyyenin Sanskritçe'de dindar dilenci, zâhid ve özellikle Budist inancına mensup kişileri ifade etmek için kullanılan *sramana* kelimesinden geldiği ileri sürülür. Aynı eserde Strabo (m.s. I. yüzyıl) ve İskenderiyeli Clement (II-III. yüzyıl) gibi Grek ve Hristiyan yazarların da bu gruptan *sarmanes*, *sarmanae*, *garmanae*, *samanai* ve *semnoi* şeklinde bahsettikleri zikredilir (*The History of India*, I, 506). Clement bu grubun Hindistan'da bulunan, dinî fiil olarak zihnî ve fizikî egzersizler yapan ve çıplak gezen filozof sınıfından Budistler olduğunu söyler (Calverley, LIV/3 [1964], s. 200). Buna göre daha ziyade Budist rahiplerini ifade etmek için kullanılan kelime, Budist inancının Asya'nın batı ve kuzey bölgelerine yayılmasıyla birlikte bazı fonetik değişikliklerle Orta Asya dillerinde ve özellikle Soğdca'da yer almış, oradan da Arapça'ya geçmiştir (*EI*² [İng.], IX, 869). Şaman kelimesinin kökeninin de Sanskritçe *sramana*, Pali dilindeki biçimiyle *samana* kelimesine dayandığı yolundaki yaygın görüşe karşılık bazı araştırmacılar, şamanın Tunguzca bir kelime olduğunu ve *sramana* kelimesiyle ilgisinin bulunmadığını ileri sürmüştür (bk. ŞAMANİZM).

Sümeniyye'den bahseden ilk müslüman yazarlardan Bîrûnî ve Makdisî, Hindistan'da biri Brahmanlar (Berâhime), diğeri Sümeniyye (Şumeniyye) olmak üzere iki grubun bulunduğunu kaydeder (*Tahkîku mâ li'l-Hind*, s. 15-16; *el-Bed' ve't-târîh*, II, 9). Bîrûnî'nin verdiği bilgiye göre Sümeniyye Brahmanlar'ı sevmediği için Hint halk tabakasına daha yakın bir gruba karşılık gel-

mektedir. Zerdüş'ten önce Horasan, İran, Irak ve Şam bölgeleri Sümeniyye inancına mensupken Mecûsîliğin burada yayılmasıyla birlikte Sümeniyye mensupları Belh'in doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır (*Tahkîku mâ li'l-Hind*, s. 15-16). Bîrûnî ayrıca bu gruptan "kırmızı giyinenler" (Muhammire) olarak da bahsetmiş, kurucuları olan Buda'ya bağlı olduklarını ve ölümlerini suya attıklarını belirtmiştir (*a.g.e.*, s. 122, 479).

İslâm kaynaklarında Sümeniyye'ye bir kısmı Budist inancıyla örtüşmeyen çeşitli inançlar atfedilmiştir. Sümeniyye'yi Sâbiîler'le birlikte ele alan Hârizmî, Sümen'e nisbet edilen bu gruptan Hindistan'da ortaya çıkmış, putlara tapan, âlemin ve zamanın ezeli olduğuna, tenâsûhe ve yerkürenin, üzerindekiyle birlikte devamlı olarak aşağıya doğru hareket ettiğine inanan, peygamberlerinin Budâsef (Bodisatva) olduğunu iddia eden bir topluluk diye söz eder (*Mefâtîhu'l-ülûm*, s. 25; ayrıca bk. Mâtürîdî, s. 152). Bu bilgiler yanında çeşitli müslüman yazarlar tarafından Sümeniyye'nin tümevarım ve tümdengelimle dayalı bilgiyi reddedip beş duyu vasıtası dışında hiçbir şeyin bilinemeyeceğini ileri sürdükleri belirtilmiştir (Cevherî, V, 2138; Bağdâdî, s. 270). Bağdâdî'nin kaydettiğine göre onlardan çoğu âhiret hayatını ve ölümden sonra dirilmeyi inkâr etmiş, bir kısmı tenâsûh inancı kapsamında insan ruhunun bir köpeğe, köpeğin ruhunun da bir insana geçişini mümkün görmüş, bir beden içerisinde günah işleyen kimsenin bu günahının cezasını başka bir bedende çekeceğini, sevap için de aynı şeyin söz konusu olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, "Bir şey ancak duyarlar vasıtasıyla bilinebilir" demelerine rağmen tenâsûhün duyarlarla bilinemeyeceğini ileri sürmüşlerdir (*el-Farq*, s. 270-271). İbnü'n-Nedîm'in Horasanlı bir müelliften naklettiğine göre Sümeniyye insanların ve diğer din mensuplarının en cömertidir. İslâm'dan hemen önce ve daha eski dönemlerde Mâverâünnehir halkının çoğunluğu bu mezheptendi. Peygamberleri olan Budâsef onlara helâl olmayan, inanılması ve yapılması câiz sayılmayan en büyük şeyin bütün işlerde "hayır" demek olduğunu öğretmiş, onlar da hem sözlerinde hem davranışlarında buna riayet etmiştir. Sümeniyye'ye göre hayır sözü şeytanın işi olup onu bertaraf etmek inancın bir gereğidir (*el-Fihrist*, s. 484). İbnü'n-Nedîm ayrıca, çeşitli putlar için kullanılan ortak bir isim olan "buda" ile ilgili olarak farklı grupların görüşlerini nakleder. Buna gö-

re bir grup onu melek-elçi, diğer bir grup insan, bir diğeri ifrit, bir diğeri ise Allah tarafından kendilerine gönderilen Budâsef adlı peygamberin sûreti olarak görmüş ve her grup ona farklı biçimlerde saygı gösterip ibadet etmiştir (a.g.e., s. 487). Ebû'l-Muîn en-Nesefî ve Ebû'l-Yûsr el-Pezdevî de bu grubun bilgi varıtası sayılmayan habere dayandığı için nübüvveti reddettiğini söyler (*Tebşîratü'l-edille*, s. 446; *Uşûlü'd-dîn*, s. 90). Şehristânî ise Sümeniyye'den Buda ehli (ashâbü'l-Büd) diye bahsetmiştir (bk. **BUDİZM**; Cehmiyye'nin Sümeniyye'den etkilendiği yolundaki görüş için bk. **CEHMIYYE**).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh* (nşr. Ahmed Abdülgafûr Atâr), Beyrut 1399/1979, V, 2138; *Lisânü'l-'Arab*, "smn" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 702; *Tâcü'l-'arûs*, "smn" md.; Lane, *Lexicon*, IV, 1432; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 152; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, II, 9; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Beyrut, ts., s. 484, 487; Muhammed b. Ahmed el-Hârîzmî, *Mefâtihu'l-'ulûm*, Kahire 1342/1923, s. 25; Bağdâdî, *el-Farâk* (Abdülhamîd), s. 270-271; Bîrûnî, *Tahki-ku mâ li'l-Hind* (nşr. C. E. Sachau), Haydarâbâd 1377/1958, s. 15-16, 122, 479; Ebû'l-Yûsr el-Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. H. P. Linss), Kahire 1383/1963, s. 90; Nesefî, *Tebşîratü'l-edille* (Salamé), s. 446; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1422/2002, VII, 385; *The History of India* (ed. H. M. Elliot – J. Dowson), London 1867, I, 67, 506; C. Eliot, *Hinduism and Buddhism: An Historical Sketch*, London 1921, I, 28; III, 455; Günay Tümer, *Bîrûnî'ye Göre Dînler ve İslâm Dîni*, Ankara 1986, s. 207-211; E. E. Calverley, "Sumanîyyah", *MW*, LIV/3 (1964), s. 200-202; C. E. Bosworth, "Sumanât", *EJ²* (İng.), IX, 868-869; G. Monnot, "Sumanîyya", a.e., IX, 869-870.

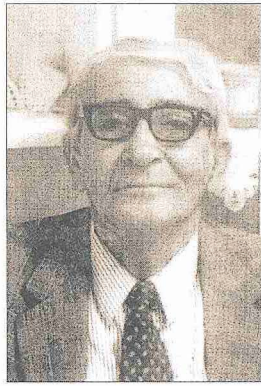
AHMET GÜÇ

SÜMER, Faruk

(1924-1995)

Türk tarihçisi.

5 Kasım 1924'te Konya Bozkır ilçesinin Akçapınar köyünde doğdu. Babası tapu memurlarından ve Kurtuluş Savaşı gazilerinden Mehmed Zeki Efendi'dir. Daha ilkokul sıralarında iken tarihe karşı ilgi duydu. Müftü Hüseyin Hilmi Efendi'nin kızı olan annesi Zeliha Hanım'dan eski yazıyı öğrendi ve özel bir hocadan Kur'an dersleri aldı, kendi kendine Fransızca'sını geliştirmeye çalıştı. İstanbul Haydarpaşa Öğretmen Okulu'ndan mezun olduktan sonra (1943) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne kaydoldu. Buradan Şubat 1948'de *Anadolu Türk Boy ve Oymakları* (XVI. ve XVII. Asırlarda) adlı lisans teziyle mezun oldu. Millî Eğitim

Faruk
Sümer

Bakanlığı'ndan aldığı bursla Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde doktora çalışmalarına başladı (1948). Lisans tezinin genişletilmesiyle hazırladığı XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Anadolu-Suriye ve El-Cezire'de Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller adlı tezle 24 Mayıs 1950'de edebiyat doktoru unvanını aldı. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde kısa bir süre memur olarak çalıştı (31 Ağustos 1950 – 5 Ocak 1951). Ardından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne asistan adayı (29 Ocak 1953) ve asistan (29 Ocak 1954) oldu. *Karakoyunlular, I. Kabilevî Bünyeleri ve Başlangıçtan Cihanşah'a Kadar Siyasî Tarihleri* adlı tezle doçent unvanını aldı ve aynı kürsüde doçentliğe getirildi (16 Aralık 1955). 30 Kasım 1957'de tamamladığı askerlik hizmetinden sonra *Oğuzlar'a Ait Destanî Mahiyette Eserler* adlı takdim teziyle 15 Şubat 1963'te profesörlüğe yükseltildi. 31 Mart 1970'te Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde eylemli profesörlüğe tayin edildi ve 22 Mayıs'ta kadrolu profesörlüğe geçirildi. 18 Haziran 1974'te kürsü başkanlığına getirildi. Kendi isteğiyle 10 Temmuz 1982'de emekliye ayrıldı. Yakalandığı karaciğer kanserinden 21 Ekim 1995 tarihinde İstanbul'da öldü. Cenazesi 26 Ekim 1995'te Kozlu'daki aile mezarlığına defnedildi. Faruk Sümer dört erkek çocuk babasıydı.

Yurt içinde ve yurt dışında birçok kongre, sempozyum ve seminere katılan Faruk Sümer, misafir profesör olarak 1970'te Londra Üniversitesi'nde, 1974'te Frankfurt'ta Goethe Enstitüsü'nde Türk-İslâm tarihi ve medeniyeti, Türk dili gibi dersler okuttu. Yerli yabancı birçok kurum ve kuruluşun aslı üyeliklerine seçildi. Derin bilgisi ve ciddi çalışmalarıyla yurt dışında tanındı, büyük ilgi ve itibar gördü. 1966'da oluşturulan Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü'nün kurucu üyesi olan Faruk Sümer burada genel muhasiplik, ayrıca Or-

ta Anadolu Araştırma Merkezi başkanlığı, *Selçuklu Araştırma Dergisi*'nin sorumlu yazı işleri müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu'nda aslı üyelik, Ortaçağ Tarihi Bilim ve Uygulama Kolu'nda başkanlık, Konya Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Danışma Kurulu üyeliği yaptı. Oğuzlar'ın tarih ve kültürünün ortaya çıkarılması hususundaki çalışmaları dolayısıyla 1993'te Türkmenistan İlimler Akademisi'ne seçildi. Özel sohbetlerinde her Türk'ün kütüphanesinde *Orhon Yazıtları*, *Dîvânü'lugâti't-Türk*, *Dede Korkut Kitabı*, Yunus Emre'nin divanı ve *Mevlid*'in bulunması gerektiğini söylerdi. 1944 yılından başlayarak *Folklor Postası*, Türk Tarih Kurumu'nun *Bulleten'i*, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, *Resimli Tarih Mecmuası*, *Selçuklu Araştırmaları Mecmuası*, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, *Türk Dünyası Araştırmaları*, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, *Türk Edebiyatı ve Türk Kültürü* gibi dergilerde yazıları neşredilmiştir.

Eserleri. 1. *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları* (Ankara 1967, 5. bs., İstanbul 1999). Eser Kiril harfleriyle *Âzerî Türkçesi*'nde (Bakü 1992), ayrıca Türkmenistan Cumhurbaşkanlığı tarafından (Aşkâbâd 1999) yayımlanmıştır. 2. *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü: Şah İsmail ile Halefleri ve Anadolu Türkleri* (Ankara 1976, 1992). İran'da 1501'de Safevî Devleti'ni kuran Türk unsurunun büyük çoğunluğunun Anadolu'dan İran'a göçen Türkler olduğunu ortaya koyan eser, *Naş-ı Türkân-ı Anâtolî der Teşkil ü Tevsî'a-i Devlet-i Şafevî* adıyla Farsça'ya çevrilmiştir (trc. İhsan İsrâkî – M. Taki İmâmî, Tahran 1371 hş.). 3. *Türkler'de Atıcılık ve Binicilik* (İstanbul 1983). Alan araştırması yapılarak yazılmış eserlerden biri olup binit takımıyla ilgili bilgileri ve binit takımına dair deyimleri de içermektedir. 4. *Kara Koyunlular: Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar* (Ankara 1967, 1984, 1992). Eserde Karakoyunlu ulusunun kabilevî bünyesiyle bu ulusun kurmuş olduğu devletin siyasî tarihi ele alınmaktadır. 5. *Eski Türkler'de Şehircilik* (İstanbul 1984). Eserde Gök Türkler, Uygurlar, Çiğiller, Tohsılar, Karahanlılar ve Oğuzlar'da şehircilik anlatılmaktadır. 6. *Yabanlu Pazarı: Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar* (İstanbul 1985). Kayseri Pazarören'de kurulan fuardan bahsedilen eserde ayrıca Zamanî Kalesi'ne ait tesbitlerle İbn Abdüzzâhir'in *Ravzatü'l-behiy-*